

S hová kitett anyám két karja.
Az lesz majd a halotti ágyam,
Édes anyám, a kapualja.

(Kis élelclap, 1909. 14. sz.)

Festett világ

Regényvázlat

SALGÓ F. LÁSZLÓ

Színpad! Ahol a korona papírmásé, a drágakövek üvegdarabok. A pirulás kármin, az ártatlanság a púder. Ahol hamis a csók, a halál; játék az erkölcs, a szerelem. Messziről bűvös láng, a művészet, a tisztaság vesta lángja... közléről lidérectűz, mely beszennyezi azt, akit lángja ér. Ezernyi ábránd temetője, megölője a poézisnek, az illúzióknak.

És mégis!... Akit rabul ejtett Potemkin-világod,³ festett, kasírozott mi-voltod, az örökösen rabod marad. Hiába menekülne, nem tud. Hiába futna, nálad marad; benned él, veled hal. Kacag, mikor a szívét a fájdalom szorítja össze, torkát a sírás fojtogatja; arca piros, mikor már eljegyezte a halál; lukullusi lakomákat eszik végig a kasírozott eledelből, mikor nincs hová fejét lehajtsa; tiszta szűz, mikor már rég a bűn martaléka...

Színpad!... Mennyi varázs, mennyi bűvölet e szóban! Hány életnek volt megrontója, hány boldogság szétzúzója!...

3 Értsd: hamis világod. Az elnevezés Grigorij Alekszandrovics Patyomkin, II. Katalin cárnő miniszterének nevéből ered, de valószínűleg csak egy hamis – de világszerte ismert – anekdotára alapszik. Eszerint ugyanis Patyomkin 1787-ben csak a homlokzati falak megépítésével, azaz ál-falu felépítésével várta volna a cárnő krími látogatását, hogy meggyőzze őt a meghódított terület gazdagságáról.

I.

Baracs Gizi históriája akkor indult meg, mikor a garahidi művésztélyen mint műkedvelő ő is fellépett. A mama szívesen látta lányát a rosszul összerótt „színpadon”, de a méltóságos papa soká nem volt erre kapható.

– Ugyan, ugyan – mondogatta – hová gondoltok? Gróf Baracs-lány azon a deszkatákolmányon! Azokkal a komédiásokkal!... De hová gondoltok?!...

– No, hát nem bánom...

Így történt, hogy a műsornak az a száma lett az ünnepély pièce de résistance-ja,⁴ melyben a szép Baracs-lány a lehetőségig dekolettálva, erősen kipirult arccal énekelt Lili egyik belépőjét. Mikor a nagy tapsolásra ráadásul egy érzelgős románcot is énekelt, az üdvözlésre hozzá rohanók közt elsőnek érkezett Berényi Imre az ismert nevű poéta, színházi kritikus.

[...]

Berényi úr hazautazott, otthon jól kialudta magát és harmadnap elfeledte az egész Garahidat méltóságos Baracsékkal egyetemben...

II.

Hányszor borított lángba egy eldobott gyufaszál egész falut, egész várost! ... A gondatlan dohányzó eldobta a parázsló gyufaszálat, második lépésnél már elfeledte. A gyufa pedig meggyújt egy szalmaszálat, az lángra lobbantja a többi. Ég a kazal, a kerítés, a ház, az egész falu!... A gondatlan dohányzó meg megy szép nyugodtan tovább...

Berényi nem sejtette, hogy udvariasságból kiejtett szavainak milyen következményei lesznek.

Baracs Gizi azon az éjjel patyolat ágyában dicsőségről álmódott. Nagy, ünnepezt díva volt, kinek meghódol mindenki, ki előtt földre borul a világ... És azóta nem volt más vágya, más álma, mint a dicsőség, mint a színpad...

[...]

Nem találták sehol... Felkutatták az egész házat, szomszédokat... Eltűnt!... Fehér gyertyánfa íróasztalán egy kis papírlapot találtak, arra ez volt írva:

„Bocsássatok meg; így nem élhetek. Szívem a színpadra vonz. Megyek. Még hallani fogtok rólam. Gizi”

[...]

⁴ „Fénypontja”.

III.

És Barcsafalvi Gizella, most már ez volt a neve, megindult azon a Kálvárián, melyet majdnem mindegyik tisztalelkű, igaz művészetről álmódzó keresztül szenved.

A legelső direktor, akinél próbát énekelt, a második akkordnál tudta, hogy nincs egy csöpp hangja – de szép volt. S ez még mindig elég érdem arra, hogy alkalmazza.

[...]

Bájos vonásai, félszeg, bátortalan mozdulatai az ártatlant, a tisztát sejtették benne. S ez tetszett. Az előadás után egész társaság várt rá –

Ott leste az egész garnizon meg a civil előkelőség.

Látták, hogy nem olyan, mint a többi! Hát megkezdődött rá a hajtóvadászat. A hajsza, amiről eddig a lánynak fogalma se volt.

[...]

Egyiknek csak egy szavába került, s Gizellát a Népszínházhoz szerződtetik. A másik ezresekkel akarta megváltani... S a küzdelem nehéz volt, de nem tartott soká. A szép Gizella gyöngye volt hozzá. Hitt a szavaknak, készpénznek vette az ígéretet. Láttá maga körül folyni ezt az életet, elbukott. S akkor elhagyták. Csak ott maradt a vidéki truppenál a Népszínház helyett, csak úgy küzködött tovább is...

Az örökös nélkülözés, küzködés nehéz barázdákat vont nemrég üde arcára: látta, hogy kezdenek elfordulni tőle, könnyelműbb lett.

Süllyedt, egyre süllyedt... Ha néha-néha jött hír hozzá hazulról, rossz hír volt az nagyon. .. [...] S ő, amíg bejárta nélkülözések, szenvedések közepezté majd az egész országot, most már nemegyszer átkozta önmagát, a színpadot nyomorúságáért, ballépéséért...

IV.

[...]

Baracsné harmadnapra, alighogy a férjét eltemették, felkerekedett a lányát megkeresni. [...]

És megtalálta. Anyja könyűje mosta végig arcán a kármint s púdert.

– Viszlek, viszlek ebből a szennyből, mocsokból. Velem jössz, megtisztulsz.

S a lány csak annyit tudott mondani:

– Vigy, vigy magaddall...

V.

Elmentek egy kis Erdélymenti falucskába. A lány elfeledte a sötét hónapokat, éveket. Mintha egy rút álom lett volna, melyből oly jól esett a felébredés.

A falu állatorvosa jár néha-néha hozzájuk és úgy tekint fel Gizellára, mint az égi szentekre szokás... Egyszer, csak egyetlen egyszer vett annyi bátorságot, hogy megcsókolta – a kezét!

A méltóságos asszony boldogan mosolygott, ha látta őket együtt, amint a fiú imádva néz a lány sápadt arcára.

VI.

Ki volt tűzve már az eljegyzés napja, mikor a Giza eltűnt. Visszaszökött valami színész trupphoz.

Hiába, a vére nem hagyta nyugodni!

Visszaszökött abba a világba, ahol a korona papírmachée, a drágakövek üvegdarabok.

Mert akit rabul ejt a színpad Potemkin-világa, festett, kasírozott mivoltja, az örökösen rabja marad...

*(Salgó F. László: A bűn és egyéb históriák.
Budapest, 1901. 11–20. Modern dekameron)*

A győzedelmes szőke

LELLEI ANDRÁS [ADY ENDRE]

Két kis kósza madara szomorú nagy Magyarországnak összeröpült itt Budapesten. Dóra és Hedvig nevezetűek. Pusztulás és árvulás lakozik ez országban. És törött szárnyal és rogyó lábbal jönnek, jönnek ide Budapestre az emberek. Hol is a Lázárok zsibvására áll.